

Posebno zanimljivo i vrijedno je poglavlje posvećeno božanstvima koja se spominju u zagrebačkom *liber linteus*. Uz obilnu dokumentaciju iz antičkih autora Pffiffig komentira zagrebački ritual i daje zanimljive nove uvide u etrusku i antičku religiju uopće. Njegove studije nisu dakle zanimljive samo za etruskologe i lingviste, nego i na historičare antike i posebno za historičare religije.

Stručnjaci za etruskologiju vjerojatno će tom djelu staviti svoje primjedbe i upozoriti na neke nedostatke u pojedinostima. Kao lingvist, kojeg su interesi na području etruskologije više opće i teoretske prirode, ovdje bih samo izrazio svoje žaljenje što je autor, povodeći se za tradicionalnim stilom rada, propustio da sustavno i eksplicitno iznese teoretske pretpostavke svojega istraživanja i metodološki postupak koji je usvojio. To bi osjetljivo povećalo vrijednost ove zanimljive knjige i olakšalo bi praćenje konkretnoga istraživanja i kontrolu rezultata. Autor je, kako sam ističe, u skladu sa svojom metodom u istraživanju uvijek išao od većih cjelina k manjima i od općenitih konstatacija pojedinačnima. Steta je što taj redosljed nije zadržao i u izlaganju. Time je jako otežao praćenje i pregled, posebno onim čitaocima koji nisu dobro upoznati sa zagrebačkim tekstom. Tako se prvo raspravlja o obliku i značenju tehničkih termina etruskoga rituala, a tek kasnije se govori o pojedinim fazama žrtvenoga obreda i odlomcima zagrebačkoga teksta koji ih opisuju. Liturgijski i religiozno-historijski komentar daje se tek na kraju iako su njegovi podaci u najvećoj mjeri relevantni za interpretaciju pojedinih riječi, oblika i izraza o kojima se raspravlja na početku. Autor kao da želi iz nerazumljivih razloga sakriti odlike svoje metode koja je nesumnjivo najvredniji i najinteresantiji doprinos istraživanju teksta na pojavima zagrebačke mumije. Svi pojedinačni rezultati, ma kako zanimljivi i vrijedni bili, dobiveni su na temelju nje.

Nakon svega što smo ovdje kazali nije potrebno isticati da Pffiffigova knjiga neće razočarati zanimanje kojim se uzima u ruke svaka radnja posvećena etruskim tekstovima, a posebno zagrebačkome. On nam daje novo pouzdanje i potvrđuje uvjerenje da je i na teškom području etruskoga jezika moguć ozbiljan napredak i da će i on jednoga dana spadati među poznate jezike.

R. Katičić, Zagreb

ZACHARIE MAYANI, *Les Etrusques commencent à parler*, Paris, Arthaud, 1961, 466 str. 8°.

Već sam naslov ove knjige najavljuje senzaciju. Uvodno poglavlje potpuno potvrđuje taj dojam. Autor najavljuje da je učinio bitni korak k interpretaciji etruskih tekstova. U prvom dijelu izlaže se metoda kojom se došlo do tog rezultata, u drugom se daje potanka interpretacija etruskih tekstova uključujući i zagrebački *liber linteus*, a u trećem se govori o vezama između Etruščana i Italika, Ilira i naroda koji se spominju u Starom Zavjetu. Na temelju interpretacije tekstova u drugom dijelu daje se cjelovita slika etruskoga života i kulture. Čitava knjiga je pisana izvanredno vješto i fascinantno zanimljivo, te se čitatelac teško otima njezinu čaru da bi njezin sadržaj promatrao s distancom potrebnom za kritičko rasuđivanje. Autor je s mnogo ljubavi opisao svoju, kako kaže, divnu pustolovinu i poziva čitaoca da proživi s njim sve etape dešifriranja tekstova na jednom jeziku koji je do danas većim dijelom tvrdokorno odolijevao pokušajima svih istraživača. M. je znao izvanredno lijepo opisati i dočarati što sve osjeća i doživljava istraživač pri prodoru u svijet nepoznatih tekstova. On je pravi majstor u prikazivanju emotivne motivacije ovakvih istraživanja i zato će svakom kojemu su ti osjećaji i takvi doživljaji bliski uvijek rado čitati njegovu knjigu sve ako je kao naučni rad ne može prihvatiti ni priznati. To je knjiga kojom će se zainteresirani lik silno oduševiti, a onda će s velikim razočaranjem i nepovjerljivim otporom čuti nepovoljni sud stručnjaka. A stručni sud o knjizi mora, na žalost, biti vrlo negativan.

M. misli da je ključ za razumijevanje etruskih tekstova našao u šiptarskom jeziku. On je po struci arheolog i bavio se naročito Prednjim Istokom i biblijskom arheologijom. Etruskologijom bavio se vrlo ozbiljno i dobio poznaje stručni literaturu, a ne manje solidno zadubio se u probleme u vezi sa starim balkanskim narodima i jezicima. Uopće se mora istaći izvanredna učenost autorova i njegov suvereni pre-

gled nad kulturnohistorijskim i etnološkim podacima antičkih izvora. I o šiptarskom jeziku i bogatoj folklornoj kulturi autor se dobro obavijestio. Svi ti preduvjeti omogućili bi mu vrlo vrijedan istraživački rad da ga u tom nije omela potpuna neobaviještenost i upravo neshvatljiva naivnost u lingvističkim i posebno komparativističkim rasuđivanjima. Veliko poznavanje jezika nije tu, da i ako, ništa moglo pomoći. Vremenski razmak koji dijeli etrurske od šiptarskih tekstova nije ga uopće naveo na to da se zamisli nad tim kako je šiptarski morao izgledati u razdoblju od 6.—1. st. pr. n. e. iz kojega potječe većina etrurskih tekstova. Kako god datum nastanka tekstova nije uvijek odlučan za starost nekoga jezičnoga tipa, ipak se šiptarski ne može povezivati s etrurskim, a da se ne vodi računa o velikim promjenama što su po svjedočanstvu latinskih posuđenica rastale u glasovnom obliku šiptarskih riječi od kraja rimskoga carstva na ovamo. O tome međutim nema ni govora. Da bi se okarakteriziral autorova lingvistička metoda dovoljan je sam o jedan primjer. Etrurske oblike *a m c i e*, *a m c e* o povezuje na str. 99, s šiptarskim glagolom koji znači „biti“ i u singularu prezenta se konjugira: *jam, jē, āshē*. Etrurski *am-* povezuje se tu sa šiptarskim *jam*, premda je *-m* u šiptarskom obliku očevidno indoevropski nastavak za 1. lice sg. I inače se u tim interpretacijama vrlo nehaljno barata morfologijom i šiptarskom i etrurskom. Autor je prvo vrlo široko formulirao pravila etrurske ortografije, tako da je svaki niz slova postao mnogoznačan, a onda je tako dugo listao u svom šiptarskom rječniku dok nije našao riječi koje su se mogle povezati sa slovima na natpisu i koje su mu dale značenje koje se nekako moglo povezati sa slikama uz koje natpisi stoje. Premda je autor arheolog, traženje epigrafskih analogija nije mu jaka strana. Interpretacije etrurskih tekstova što ih on daje više su duhovite nego epigrafski uvjerljive. Isto vrijedi i za interpretaciju teksta s povića zagrebačke mumije.

Historijski M. objašnjava vezu između šiptarskoga i etrurskoga preko Ilira. On očito ne zna, da su u vrijeme izneseni ozbiljni argumenti protiv teorije da je šiptarski suvremena forma nekoga starog zapadnobalkanskoga jezika i da se šiptarski ne može danas povezivati s ilirskim, a da se pritom ne zauzme stav prema tim argumentima. Njegovo tumačenje pretpostavlja osim toga da su Iliri u starini bili rašireni daleko izvan balkanskoga prostora. No i teorije koje to pretpostavljaju ne stoje na čvrstim temeljima i danas su što napuštene, što podvrgnute vrlo strogom preispitivanju. Premda dobro poznaje standardnu literaturu, autor nije pratio noviji razvoj u antičkoj balkanistici i tako se našao u položaju da se opire o vrlo nesigurnu podlogu i nadovezuje na rezultate koji se danas ne mogu prihvatiti kao utvrđeni.

Knjiga je vrlo dobro opremljena reprodukcijama i autorovim crtežima i daje lijep i zanimljiv uvid u ostatke etrurske materijalne kulture. Očito je da je ora autora očarala i nadahnula, i on je svojom živom maštom dao prizorima na slikama popratne tekstove. Ali to govori autor, a etrurski natpisi i zagrebački liber linteus ne govore više nego prije. Etrušćani još nisu progovorili.

R. Katičić, Zagreb.

ПОВОДОМ ПРЕВОДА ХЕГЕЛЛОВЕ *ЕСТЕТИКЕ* од *g-ра Николе Појубућа* (I и III део) и *Власијимира Ђаковића* (II део). Београд, „Култура“ (I део 1959, I део 1955, III део 1961).

Сваког образованог човека треба да радује појава овог значајног Хегеловог дела, које је последњих година изашло у издању београдске „Културе“, а нарочито оне који се интересују проблемом лепог и баве било којом граном уметности. Ово грандиозно дело високо су ценили, поред осталих, Маркс и Енгелс, а његов значај је одиста тако велики да се може без претеривања рећи да је мало естетичких дела толиког димензиона од појаве Аристотелове *Поетике* па до дана данашњег.

О тачности преводјења немачког текста у оригиналу овде неће бити речи, али се може претпоставити да је оно на висини с обзиром да су га обавили стручњаци. Ако и с језиком преводилаца човек може бити задовољан¹⁾, то се не може

¹⁾ Па ипак овде-сиде налази се у њиховом преводу на извесне нескладности и нејасности у стилу, на пример: „те тако су сада“ (II, 225), место да стоји